

Nr 385.

Av herr **Järte m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 110, med förslag till lag om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar.

Då vi härmed föreslå en ändring i Kungl. Maj:ts förslag till lag om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar (proposition nr 110), vilja vi förutskicka den anmärkningen, att vi icke känna oss övertygade om denna lagstiftnings nödvändighet. Vår utgångspunkt är emellertid, att om den skall komma till stånd och därmed en statskontroll införas över monopolistiska företag och sammanslutningar i det angivna syftet, att staten må sättas i tillfälle att inskrida emot oberättigad prisstegring, så är det synnerligen angeläget att inom lagens giltighetsområde indraga *alla* de företag och sammanslutningar, vilka kunna antagas ha förskaffat sig en monopolställning och därigenom oskäligt kunnat påverka prisrörelsen i stegrande riktning. Om så ej sker, kommer den föreslagna statskontrollen aldrig att kunna erkännas såsom allsidigt verkande, och torde de företag och sammanslutningar, vilka bliva utsatta för undersökning i kontrollsyfte, anse sig orättvist behandlade.

I fråga om allsidig tillämpning av den föreslagna lagen fyller det k. förslaget icke måttet. Under de senaste åren har man fått bevittna, att *sammanslutningar av arbetare* sökt förskaffa sig en fullständig monopolställning inom vissa yrken i tydlig avsikt att höja sina inkomster till ett löneläge, som icke står i överensstämmelse med läget på arbetsmarknaden och andra arbetargrupperns löner. Att därigenom det allmänna prisläget påverkas i en för den stora allmänheten synnerligen ogynnsam riktning, ligger i öppen dag.

Man kan naturligtvis säga, att all fackföreningsrörelse avser en förbättring av arbetarnas ställning i allmänhet och framför allt en höjning av deras inkomster. Lönerörelsen måste emellertid i stort sett följa samma ekonomiska lagar som varuprisrörelsen, och lika litet som varje stegring av varupriser motiverar ett statligt inskridande mot de företag eller sammanslutningar, som sätta priserna, lika litet böra löneökningar i allmänhet beröras av en monopolkontroll. I båda fallen måste gränsen dragas mellan sådana höjningar, som synas överensstämma med den allmänna ekonomiska utvecklingen, och de, som uppenbarligen icke fylla detta krav. I propositionen upptages icke till behandling den svåra frågan om »oskäligen» eller »oskäligen» priser, utan där lägges huvudvikten vid att undersökning skall göras, där man har anledning misstänka missbruk av en monopolställning till prishöjning å viss vara högt över

det plan, där den fria konkurrensen inverkar prisreglerande. Under dessa förhållanden anse vi oss ej heller behöva ingå på den ömtåliga prisfrågan, utan stanna vid monopolställningen, i den mån en sådan kan bevisas vara förefintlig och tydligen utnyttjas för sättande av särskilt hög ersättning för vara eller tjänst. Vi anse det nämligen vara oriktigt att endast fasta avseende vid prisstegring å vara, då stegring av ersättning för tjänst ävenledes kan drivas upp för högt på grund av förvärvad monopolställning. Mellan arbete och vara finnes för visso en betydande principiell och praktisk åtskillnad, men det är ofrånkomligt, att de båda i många fall lyda under alldeles samma ekonomiska lagar. Vi ha använt uttrycket varor och tjänster såsom det lämpligaste.

De företag och sammanslutningar, som enligt propositionen skulle kunna underkastas viss undersökning i kontrollsyfte, skola avse produktion eller bearbetning av varor eller andra förnödenheter, handel, bankrörelse, försäkringsrörelse eller transportverksamhet. Enligt vår uppfattning måste denna uppräknig sålunda kompletteras med andra sammanslutningar, som genom sin verksamhet kunna inverka på prisrörelsen. Såväl beträffande de i propositionen åsyftade företagen och sammanslutningarna som i fråga om de av oss tillagda gäller, att utredning i kontrollsyfte av Kungl. Maj:t beslutes, endast om anledning finnes att antaga verklig monopolställning.

Frågan om monopolistiska fackföreningars indragning under monopolkontroll har tidigare varit föremål för olika omdömen. Trustkommittén har å sid. 157 helt kort uttalat, att såsom följd av monopolbegreppets utformning i den av kommittén föreslagna lagens första paragraf arbetarnas fackliga sammanslutningar ej falla inom detsamma, samt att ej heller arbetsgivarnas fackliga sammanslutningar i detta sammanhang behöva uppmärksammas, i den mån de avse att reglera arbets- och lönevillkor.

I sitt uttalande över trustkommitténs betänkande har Sveriges Industriförbund framhållit, att fackförbunden i vissa fall både göra anspråk på och utöva en fullständig monopolställning. Förbundet fortsätter: »Man behöver endast draga sig till minnes det oerhörda monopolmissbruk, som under de senaste åren kommit till synes inom byggnadsbranschen, för att inse, att arbetaresammanslutningars monopol kunna för den stora allmänheten bliva vida fördärligare än de av kommittén åberopade priskartellerna, så mycket mer som de äro effektivare än dessa, då någon prisreglerande import här icke kommer i fråga. Om man vill göra allvar av kommitténs principuttalande å sid. 151, att lagen bör få tillämplighet å näringslivet i dess helhet, d. v. s. ett principiellt allmänt tillämpningsområde, från vilket undantag göras endast i den mån särskilda omständigheter föreligga, så bör en omformulering ske av lagens 1 § i syfte att indraga även fackförbundsmonopolen under kontroll.»

Järnkotoret, Sveriges Kemiska Industrikontor samt Göteborgs m. fl. handelskamrar ha föreslagit att såväl arbetar- som arbetsgivarorganisationer måtte indragas under monopolkontrollen såsom sammanslutningar av monopolistisk

natur och ägnade att utöva ett synnerligen kraftigt inflytande på pris och omsättningsförhållandena. Kommerskollegium, till vilket näringskooperativernas uttalanden ingingo, ansåg sig emellertid icke kunna biträda nämnda yrkande, på den grund att den av trustkommittén föreslagna trustkommissionen säkerligen skulle få, även dessförutan, en tillräckligt omfattande och svår uppgift att fylla.

I en diskussion i Nationalekonomiska föreningen i februari 1922 om trustkommitténs betänkande klandrade professor Heckscher, att kommittén uteslutit fackföreningarna. Han framhöll, att något objektivt skäl icke förebragts och att åtgärden ger intryck av klasslagstiftning, så mycket mer som motsvarande bestämmelse i fråga om arbetsgivarföreningarna är mycket skruvad — efter lagförslagets ordalydelse äro de senare faktiskt medtagna. I ett nytt inlägg i debatten anmärkte han, att monopol kunde upprätthållas med arbetarnas hjälp, t. ex. i de s. k. allianserna.

I motiveringen till det nu framlagda lagförslaget uttalar justitieministern, att ett ingripande i striderna mellan arbetsgivare och arbetstagare icke bör äga rum i den ordning, som med denna lag avses, utan att såväl arbetarnas fackliga sammanslutningar som arbetsgivarnas sammanslutningar för reglering av arbets- och löneförhållanden böra falla utom lagens tillämpningsområde.

Vi kunna icke dela justitieministerns uppfattning i denna fråga. Det av kommerskollegium anförda skälet för att fackliga sammanslutningar icke skulle dragas in under monopolkontrollen, kan icke längre göras gällande, enär det nu icke föreslås, att en trustkommission skulle övertaga alla ifrågakommande utredningar, utan att tvärtom Kungl. Maj:t i varje särskilt fall skulle utse lämplig utredningsmyndighet. När det eventuellt skulle bli fråga om att låta undersöka en industrisammanslutning, skulle Kungl. Maj:t utse därtill lämpliga personer och kan mycket väl överlämna en eventuell utredning rörande en monopolistisk fackförening åt en helt annan och därför lämpad utredningsmyndighet. Det nu föreliggande förslaget har ännu mera, än det av trustkommittén framställda, karaktären av provisorium och även på den grund synes det oss vara i allra högsta grad påkallat, att de utredningar, som under provisorietiden komma till stånd, ge en i största möjliga grad allsidig bild av de monopolistiska företag och sammanslutningar, vilka kunna finnas inom landet. En sådan allsidighet kan icke vinnas, för så vitt ej även fackliga sammanslutningar med monopolistisk karaktär dragas in under provisoriets utredningsprogram.

Till belysning av monopolistiska fackföreningars verksamhet vilja vi anföra följande.

Det tydligaste exemplet på monopolistisk fackföreningsverksamhet har givits av Stockholms murarefackförening, som tidigare var en avdelning av Svenska murareförbundet, vilket i sin tur tillhör Landsorganisationen. Under många år har av nämnda fackförening tillämpats en avspärrningstaktik, som avsett att införa en av förhållandena icke betingad knapphet i tillgången på arbets-

kraft för att uppdriva sina medlemmars inkomst långt över skäligen gränser. Avspärningen gäller icke allenast den oorganiserade arbetskraften utan även medlemmar av förbundets landsortsavdelningar. Även då byggnadsverksamheten i huvudstaden uppenbart behövde rikligare arbetskraft och ingen pågående konflikt förefanns samt då överflöd på fackskolad arbetskraft visade sig på skilda orter i landsorten, medgav fackföreningen icke någon tillströmning av murare till Stockholm. I arbetaretidningarna infördes med regelbundna mellantider en likalydande varning för att i huvudstaden söka anställning inom facket. Det stockholmska murareskrået, som under kristidens byggnadsstagnation avknappats så mycket, att det icke kunde tillfredsställa hälften av behovet under normal byggnadsverksamhet, drog stora fördelar av den otillräckliga tillgången på murare. Även när 1924 års ytterst livliga byggnadsverksamhet ställde stora anspråk på arbetskraften, upprepades varningen emellanåt. Landsortsmurarna hade icke tillfälle att i någon avsevärd utsträckning genombryta cerneringen, och då byggnadssäsongen efter en avslutad konflikt stod i sitt flor, förstod Stockholms muraresfackförening med begagnande av den konstlade knappheten på arbetskraft och av sitt faktiska monopol att genom kortvarig dirigering till olika arbetsplatser höja arbetspriserna med betydande extra tillägg, varmed byggmästare och byggherrar under ständig auktionering måste höja de normala lönerna för att få del av arbetskraften. Något mera typiskt exempel på monopolställning, konstlad knapphet och prisuppskrivning kan knappast tänkas.

Intrycket härav stärkes ytterligare av ett par betecknande utslag av monopolmissbruk från föreningens sida. I juni 1923 slutade en långvarig konflikt i muraresfacket med att båda parterna antogo ett framlagt medlingsförslag. Muraresförbundets Stockholmsavdelning bröt den träffade överenskommelsen och utträdde ur muraresförbundet. I trots av att ett riksavtal ingåtts, fortsattes konflikten i huvudstaden. Striden mellan föreningen och förbundet blev allt skarpare. I fullkomlig överensstämmelse med fredsuppgörelsen för hela landet gav förbundet murare från andra orter rätt att taga arbete i Stockholm och en ny förening bildades t. o. m. med muraresförbundets och landsorganisationens medverkan eller samtycke. Stockholmsmurarna ha emellertid vetat att hävda sin ställning, och i regel ha försöken av andra murare att arbeta i huvudstaden omintetgjorts — så stark är monopolställningen.

Man har också ett drastiskt exempel på, att muraresfackföreningen sökt i känsla av sin monopolmakt bestämmande ingripa på ett helt annat område än det yrkesmässiga. Att landsorganisationens ledning givit sitt samtycke till den nya föreningens bildande, retade monopolföreningen till det yttersta. En av arbetarna själva år 1922 bildad byggnadsförening, Fackföreningarnas Byggnadsproduktion u. p. a., ombesörjde vissa arbeten i landsorganisationens fastighet i Stockholm, men tvangs att upphöra därmed och landsorganisationens murningsarbete förklarades i november 1923 i blockad med uttrycklig förklaring, att blockaden skulle kvarstå till dess landsorganisationens ordförande och

sekreterare frånträtt sina befattningar i landsorganisationen. Denna uppseendeväckande blockad hävdades först i februari 1924, naturligtvis utan att murarefackföreningens krav blivit uppfyllt. I detta fall träffade monopolföreningen på en allt för stark motståndare. Tendensen till maktmissbruk bör emellertid uppmärksammas.

Med anledning av bristen på yrkeskunniga murare påyrkades i oktober 1923 i motion i Stockholms stadsfullmäktige att antalet elevplatser vid huvudstadens murareyrkesskola skulle avsevärt utökas och ett anslag därtill lämnas. På tillstyrkan av stadskollegiet beslöt stadsfullmäktige den 30 juni 1924 inrätta en extra ettårig avdelning av verkstadsskolan för murare och en ny första klass i lärlingsskolans yrkesavdelning för murare samt beviljade härför ett anslag av 21,240 kronor. Stockholms murarefackförening beslöt emellertid att vägra eleverna medlemskap som lärlingar och de utbildade vanligt medlemskap. Samtidigt sökte föreningen att genom bruk av blockadvapnet hindra användning av den utbildade arbetskraft, som förvägrats medlemskap. Följden blev, att yrkesskolan ansåg sig nödsakad att inhibera den nya kurs, som enligt stadsfullmäktiges beslut skulle ha begynt med ingången av år 1925. I detta fall har murarefackföreningen riktat sin monopolmakt emot samhället och omöjliggjort genomförande av ett stadsfullmäktigebeslut, som avsåg att åstadkomma en synnerligen önskvärd lindring i de svåra bostadsförhållandena. Man torde inom näringslivet i övrigt förgäves söka efter ett sådant missbruk av monopolställning.

Sådana drastiska utslag av monopolmissbruk äro visserligen sällsynta inom fackföreningsrörelsen, men likaväl som den eventuella förekomsten av enstaka missbruk inom näringslivet i övrigt anses berättiga till kontrollundersökningar av monopolistiska sammanslutningar och företag i allmänhet, böra sådana företeelser, som vi här redogjort för, med nödvändighet leda till monopolistiska fackföreningars indragande under undersökningskontrollen. Man kan säga, att fackorganisationernas missbruk av blockadpolitiken går ut på arbetsmonopol.

Samtidigt anse vi oss böra rikta uppmärksamheten på en annan företeelse av uppenbar monopolkaraktär inom fackföreningsrörelsen, nämligen det s. k. *registret*. I Landsorganisationens egen tidskrift »Fackföreningsrörelsen» skrev för ett år sedan en författare, att »register som kampmedel betyder kort sagt, att genom registrering av arbetarna och arbetstillfällena så avväga dessa två saker, att de förra i varje fall icke bliva flera än de senare. Registrets idé är att skapa konstlad brist på arbetare för att med denna konstlade brist som medel tvinga arbetsgivarna till eftergifter.» Författaren ställer sig tämligen kritisk emot registret såsom »en typisk kapitalistisk idé, saknande ens ett uns av socialism.» Till viss grad ha typograferna infört systemet och det har mera renodlat upptagits av metallindustriarbetareförbundet. Registret förbindes med hemlig blockad, d. v. s. med undanhållande av ledig arbetskraft till en fabrik, där arbetarna mitt under avtalstiden vilja förbättra sin ställning.

Författaren till den citerade uppsatsen anmärker att »i de mest entusiastiska anhängarnas ögon framstår registret såsom fyllande samma uppgift vid reglerandet av arbetskraften som fördämningen för en sluss. Man dämmer för tillflödet av arbetskraft så mycket, som anses lämpligt för vinnande av syftemålet och släpper därefter på». Han påpekar, att denna utveckling kan leda till skapande av privilegierade grupper inom arbetareklassen. Skulle alla fackförbund införa registret, så »återstår tydligen intet annat för dem, som varit olyckliga nog att bli överflödiga, än att emigrera till Amerika.» Han sammanfattar sitt omdöme i orden, att registret är »liktydigt med ett renodlat monopolsträvande».

Ännu har registret icke kommit till allmänna användning inom fackföreningsrörelsen, vilket emellertid delvis synes bero på de stora kostnaderna, men det är nödvändigt att med uppmärksamhet följa utvecklingen. Man har här otvivelaktigt framför sig monoptendenser i uppgivet syfte att driva upp löner och fördyra varuproduktionen. Denna monopolsträvan har intet med de direkta kollektivavtalsförhandlingarna att göra och den innebär ett hot ej blott emot arbetsgivarna utan även emot de arbetare, vilka ej tillhöra vissa skrämmässigt privilegierade grupper.

Ännu en form av fackligt monopolsträvande skapas genom s. k. *allianser* mellan arbetare och arbetsgivare. Inom bageriyrket, exempelvis i Stockholm, lära arbetsgivarna ha förbundit sig att endast antaga i sin tjänst fackföreningsmedlemmar och fackföreningen har lovat, att dess medlemmar icke skola arbeta hos andra än de organiserade arbetsgivarna. Härigenom skapas ett dubbelsidigt monopol, riktat både mot utomstående arbetsgivare och arbetare. När för någon tid sedan arbetarna tvungo in de kvinnliga biträdena i ett hembageri i fackföreningen och med blockadhot framtvingo en höjning av deras löner, så lärer detta ha skett med de organiserade arbetsgivarnas gillande. Här finner man ett försök att upprätta ett arbetsgivar- och arbetarmonopol, som fullkomligt strider emot den lagstadgade näringsfriheten och som i längden måste verka fördyrande på det dagliga brödet för den konsumerande allmänheten.

Som exempel på vad en fackorganisation inom livsmedelsbranschen kan tillåta sig i uppenbart samförstånd med sina arbetsgivare, må anföras följande annons på första sidan av den i Uddevalla utkommande tidningen Bohuslänningen för den 17 februari 1925:

»Meddelande till allmänheten.

På senare tiden ha en hel del s. k. hembagerier öppnats i Uddevalla, startade av personer, eller hustrur till personer, som inneha eller haft ordinarie tjänst hos stat eller kommun. Sålunda har hustrun till en tjänsteman vid statens järnvägar utvidgat sin stora affärsverksamhet till att även omfatta bageri, och organistens i Uddevalla fru för en tid sedan öppnat bageri med butik.

Härmed har endast pekats på ett par fall, där man inkräktat på yrkesmännens arbetsområde utan att behov drivit därtill.

Svenska livsmedelsarbetareförbundets avdelning i Uddevalla har, i anledning av att arbetsinskränkning ställts i utsikt för dess medlemmar, å sitt möte behandlat här påtalade förhållande och beslutat uttala sitt ogillande av att personer, som ha sin fulla försörjning av stats- eller kommunalanställning, på här relaterade sätt skaffa sig biinkomster genom att konkurrera med köpmän och yrkesutövare.

Fackföreningen beslöt vidare rikta en uppmaning till allmänheten om att vid inköp endast gynna de hantverkare och köpmän, som ha fackligt organiserade arbetare i sin tjänst. Hos följande bageriiddkare i Uddevalla sysselsätts organiserade arbetare.

Magnus Ekstedt.

Karl Blomqvist.

S. E. Henning.

K. Dahlberg.

C. J. Eriksson.

Uddevalla i februari 1925.

För Sv. Livsmedelsarbetareförbundets avdelning nr 38:

Styrelsen.»

När vi sålunda såsom vår mening framhålla, att samma uppsikt bör hållas över monopolistiska fackföreningar som över monopolistiska företag och sammanslutningar i övrigt, är det icke emot fackföreningsrörelsen och fackföreningspolitiken i allmänhet, som vi vända oss, utan endast emot sådana avarter av fackföreningspolitik, varpå vi anfört talande exempel. Skall det bliva allvar med en monopolkontroll och skall den tillvinna sig respekt, så får den icke vara klassbetonad utan måste verka allsidigt åt olika håll. Riksdagen har också nyligen beslutat att hemställa om utredning i syfte att undanrödja ensidigheten av de nuvarande bestämmelsernas karaktär i den s. k. Åkarpslagen, d. v. s. att möjliggöra en mer allsidig tillämpning av det skydd denna avser att giva åt arbetets frihet.

Under åberopande av ovanstående få vi föreslå,

att riksdagen, under förutsättning av godkännande i huvudsak av den föreslagna lagen om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar, ville antaga följande ändrade lydelse av lagens 1 §, däri vi kursiverat ett av oss gjort tillägg till motsvarande paragraf i det k. förslaget:

I fråga om företag eller sammanslutning, som avser produktion eller bearbetning av varor eller andra förnödenheter, handel, bankrörelse, försäkringsrörelse eller transportverksamhet,

eller som eljest genom sin verksamhet kan verka på prisrörelsen och som kan antagas vara av monopolistisk natur, äger Konungen, när skäl därtill äro, förordna, att undersökning, på sätt i denna lag sägs, skall äga rum till utredning rörande företagets eller sammanslutningens inverkan på pris- eller omsättningsförhållanden här i riket.

Stockholm den 31 mars 1925.

Otto Järte.

N. E. Nilsson.

Arvid Lindman.

David Pettersson.

Cl. Lindskog.

K. J. Beskow.

Ivar Anderson.

Erik Bernström.

Birger Petersson.

Edvard Lithander.

Erik Nylander.

E. O. Magnusson.

G. A. Björkman.

Birger Christenson.

Arne Forssell.

P. M. Olsson.